

FIKA 'A'AHl			

FIKA SIVI									

SIVI MA'Á E KALASI VALÚ 2020

LEA FAKA-TONGA

PEPA FEHU'I MO E TALI

Taimi: Houa 'e 2 + miniti 10 laukonga

FAKAHINOHINO:

1. 'Oku vahevahe 'a e pepá ni ki he **VAHE LALAHl** 'e **FITU** 'o anga peheni.

VAHE	FAKAMATALA	MAAKA
'ULUAKI	FAKAKIKIHI	20
UA	FA'U TALANOA	15
TOLU	LAAULEA	13
FĀ	FETU'UTAKI	15
NIMA	FAKAMATALA HA FA'AHINGA ME'A	15
ONO	TA'ANGA	10
FITU	TALANOA FAKATĀTĀ	12
MAAKA FAKAKĀTOA		100

2. Hiki ho **FIKA SIVI** 'i he puha 'oku 'i 'olunga he tafa'aki to'omata'ú pea mo ia 'i he peesi 23.
3. Tali **KOTOA** 'a e ngaahi fehu'i 'I he **VAHE 'ULUAKI** ki he **VAHE FITU**.
4. Tohi'aki 'a e peni pulū pe peni 'uli'uli. Ngāue'aki e peni vahevahé ki he fakatātā pē.
5. Ngāue **MA'A** mo **MAAU**.
6. Fakapapau'i 'oku kakato kotoa e peesi **2-23** 'i ho'o pepa sivi'.
7. Kapau te ke toe fie ma'ú ha pepa pea fakahoko ki he tokotaha le'o sivi. La'i pepa kotoa pe te ke ngāue ai fakapapau'i 'oku hiki ki ai ho fika sivi.

KĀTAKI 'O TĀNAKI HO'O PEPA SIVI' KI HE FAISIVI' 'I HE 'OSI 'A E SIVI'.

MAAKA FAKAKĀTOA

100

VAHE ‘ULUAKI:**FAKAKIKIHI****(MAAKA 20)****Konga ‘Uluaki:****Talanoa ‘Uluaki****(Maaka 10)**

Lau ‘a e Konga Tohi ke mahino pea tali ‘a e ngaahi fehu‘i ‘oku ‘oatu ‘i lalo.

KO E FINEMOTU‘A MO E FAITO‘O

5 Na‘e kui tokua ha fefine, ‘o ne tala ki ha tangata faito‘o ke ne ha‘u, peá na alea ‘i he ‘ao ‘o e kau fakamo‘oní ki he anga ‘o e fuavaí. ‘O pehē, kapau ‘e ‘aonga ‘ene faito‘ó ‘e lahi ‘a e totongi, peá ka ‘ikai, ‘e ‘ikai te ne ma‘u ha me‘a. Na‘e ‘ikai tokanga ‘e he tangatá ke faito‘o ke mo‘ui, ka na‘á ne ki‘i pani pē peá ne ‘ave ki ‘api ‘a e koloa ‘a e fefiné.

10 Kae fuoloa angé na‘á ne faito‘o mo‘oni ki ai pea mo‘ui, peá ne lau ange leva ki hano **tukuto‘ó**, kae ‘ikai. Pea faifai pea fiu ‘a e tangata faito‘ó ‘i he ‘eke ki aí, ‘o ne faka‘ilo ki he kau fakamaaú, pea na‘a nau fekau ke hopo ‘a e fefiné. Pea fakamatala ia ‘o pehē, “Oku mo‘oni pē ‘a e lau ‘a e tangatá, na‘á ma alea ke u totongi kiate ia, kapau ‘e mo‘ui hoku matá, kae ‘ikai ‘o kapau ‘oku kei kovi pē.”

15 ‘Okú ne pehē ‘e ia kuo mo‘ui, ka ‘oku ou pehē ‘e au ‘oku ‘ikai, koe‘uhí ‘i he fua puke mai hoku mahakí, na‘e lahi ‘a e koloa ‘i hoku ‘apí, na‘á ku sio ki aí. Ka ko eni ‘oku ou fiu ‘a fakasio ka ‘oku ‘ikai hā ha me‘a – pea mo‘ui fēfē!

(Ohi mei he Ngaahi Fepale ‘a ‘Īsopé, peesi 39)

NGAAHI FEHU‘I

1. **Tohi mai ha fo‘i lea ‘e taha** he laine 1 ‘okú ne fakahā mai ko e talanoa ko ení ‘oku ‘ikai ke mo‘oni. (maaka 1)

2. **Fakamatala** ki he **‘uhinga** ‘o e fo‘i lea ko e **“tukuto‘o”** (laine 7) he‘ene hā he talanoá.

❖ tukuto‘o : (maaka 2)

3. **Laaulea** ki he **‘uhinga na’e tu’unga ai ‘a e fakakikihi** ‘a e fefiné pea mo e tangata faito’ó. (maaka 2)

4. Kapau te ke **fakamaau‘i**, ‘a e fefiné mo e tangata faito’ó, ko hai te ke **poupou** ki aí, pea fakahā mai mo ho’o ‘uhinga ki aí. (maaka 3)

5. **Fakamatala** ki ha **lēsoni ‘okú ke ako** mei he talanoá, ko ha me’a ke tau ako mei ai. (maaka 2)

Konga Ua :

Fakakikihi

(Maaka 10)

*Fa'u ha'o fakamatala 'o **poupou'i pe fakakikihi'i** e kaveinga ko eni, 'o 'oua 'e toe si'i hifo he fo'i lea 'e 100 – 150.*

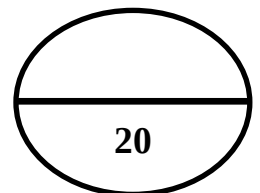
Kaveinga : Ko e fakamālohisinó 'oku mo'ui fuoloa ai e kakaí.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

P.5

V.1

20

Konga 'Uluaki : Fa'u Talanoa (Maaka 8)

Konga lea : “Ne fai e feingá ka na’e ‘ikai ha toe felave...”

[illegible]

Makatu'unga	0	1	2	3
1. Kamata 'a e talanoa (Talateu).				
2. Kakano 'o e talanoa.				
3. Fakapalalakafi.				
4. Muimui ki he fakahinohino.				
5. Ngaahi faka'ilonga fakakalama.				

Lau 'a e Konga Tohi ke mahino pea tali 'a e ngaahi fehu'i 'oku 'oatu 'i lalo.

KO E MĀ'IMOA FIFILI KI HE HA'AMONGA-'A-MAUÍ

- Tā ne toka fuoloa he finangalo 'o 'Ene 'Afió ko Taufā'āhau Tupou IV**, 'a 'ene fifili ki he kaveinga na'e tu'unga ai hono langa 'o e Ha'amonga-a-Mauí 'i ono'ahó. Na'á ne Tō Folofola tonu pē 'i Mē 1967, 'o felāve'i mo e fu'u ngāue **kāfakafa** 'a e Tu'i Tongá mo e Fonuá, pea na'e mahino ai ko e ngāue
- 5** fakafonua 'o e kuonga ko iá.
- Ko ia 'i he'ene peheé, na'e 'ikai tui hono finangaló ko e kaveingá ko ha matapā hū'anga ki he 'afio'anga ko Heketā, 'o hangē ko hono talaki mei mu'á. Na'e tu'unga ai 'a e ngaahi fekumi na'e fai ki he taumu'a 'o e fu'u ngāue tupu'á ni.
- 10** Ko e taha foki 'ene ngaahi fifilí, ki he ngaahi feitu'u na'e tā mei ai e maká, he ko e ngāue lahi mo faingata'a 'o fakatatau ki he fa'ahinga me'a ngāue peku 'o e kuonga ko iá. Na'e 'ange'ange ia 'i he faingata'a hono fakaheka mo fakahifo 'a e ngaahi fu'u maka lalahi mo laulau toni hono mamafá. Ko e tala foki mei mu'á, ne nau kauvaha ki Futuna mo 'Uvea he feinga maká, ka
- 15** na'e kei fifili pe hono finangaló he ko e maka lahe 'a e maka 'o e ongo motú ni. Pea taumaiā na'e **kākākunga** 'a e alafolau 'o e 'aho ko iá, ke fai ha fu'u ngāue toho faka'ulia pehē.
- Na'e 'ā'āsili ai pē 'a e **fisikitu'a** 'o 'ene ngaahi fifilí 'o tupu ai 'ene hā'ele ki he Ha'amongá, ko e fekumi ki he mo'oni kuo toka fuoloa 'i hono finangaló. Na'á
- 20** ne 'afio'i ai ha faka'ilonga (V) kuo tongi 'i he tapa ki 'olunga 'o e funga maka fakalavá, peá ne faka'aonga'i ai ha kāpasa fakaonopooni, ke fekumi'aki e 'uhinga 'o e faka'ilongá (V). Na'á ne 'afio'i ai 'oku tuhu e faka'ilongá ni ki he Talopiki 'o Kapilikoané (Tropic of Capricorn). Na'e 'ikai ko ia pē ka na'á ne toe folofola 'o pehē ko e tu'u'anga 'o e Ha'amongá 'oku hanga ki he feitu'u
- 25** hopo'anga 'o e la'aá, pea hangehangē ko e tu'u 'a e faka'ilonga (V) 'oku tuhu ki he feitu'u 'e hopo mei ai e la'aá he 'aho nounou tahá mo e 'aho lōloa taha 'o e ta'ú.

(...to'o mei he 'Efinangá, fai 'e Masiu Moala, peesi 226...)

NGAAHI FEHU'I

1. Tohi mai e **'uhinga** 'o e ongo leá ni he'ena 'asi he talanoá.

a) kākakafa (laine 4) (maaka 1)

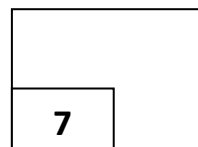
e) kākākunga (laine 16) (maaka 1)

2. **Fakamatala'i** mahino 'a e 'uhinga 'o e konga leá ni he'ene hā he konga tohí. “..**Tā ne toka fuoloa he finangalo 'o 'Ene 'Afió ko Taufā'ahau Tupou IV...** (laine 1)

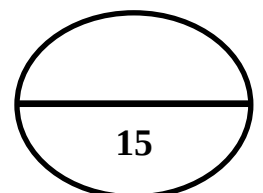
(maaka 2)

3. Ngāue'aki ho'ó fakakaukau pē 'a'au ke **fakakikihi'i 'a e ngaahi 'ilo ne fifili ki ai 'a 'Ene 'Afió** 'i he konga tohí (palakalafi 2 mo e 3). (maaka 3)

P.9

V.2

VAHE TOLU:**LAAULEA****(MAAKA 13)****Konga ‘Ulluaki:****Fakafonu****(Maaka 6)**

*Lau ‘a e palakalafi ko ení ke mahino pea fakafonu ‘aki ha ngaahi lea ‘e tonu tahá ‘i he **KŌLOMU TALI** ‘oku faka‘atā atú ‘i laló.*

‘I he kuongá ni, (1) _____ tau monū‘ia ‘i he‘etau (2) _____ he ngaahi momona ‘o e fakalakalaka fakatekinolosiá ‘i he tafa‘aki ‘o e komipiutá. Ko e tekinolosia ‘o (3) _____ ‘okú ne fakafaingofua‘i ‘a e fetu‘utakí. ‘Okú (4) _____ toe hanga foki ‘o fakafaingofua‘i ‘a e fe‘āve‘aki ‘o e (5) _____ pepa fakaakó. Ko e tokolahi ‘o e fānau ako Tonga (6) _____ he ngaahi ‘univēsiti ‘oku nau ngāue‘aki ‘a e komipiutá ki he fa‘u pepa fakaako mo e fetu‘utaki mo e kāinga Tongá.

KŌLOMU TALI

1. _____ (maaka 1)
2. _____ (maaka 1)
3. _____ (maaka 1)
4. _____ (maaka 1)
5. _____ (maaka 1)
6. _____ (maaka 1)

Konga Ua :**Laaulea****(Maaka 7)**

Laaulea ki he ngaahi fehu'i ko ení pea tohi ho'o fakakaukau lelei tahá.

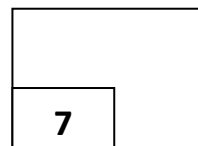
1. Fakamatala'i mahino 'a e **'uhinga** 'oku fai ai e **fakataputapui fakalotofonuá** 'o felāve'i mo e mahaki faka'auha 'o e Kolona Vailasí. (maaka 2)

2. Ko e hā 'oku **mahu'inga** ai ke tau ma'u me'atokoni mei he'etau ngaahi me'akai fakalotofonua? (maaka 2)

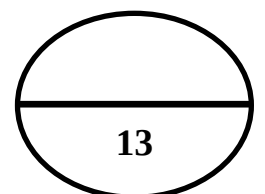
3. **Fakamatala** ki he **'uhinga 'oku mahu'inga** ai ke tau tauhi hotau sinó ke mo'ui lelei 'o felāve'i mo e nofo he sōsaietí. (maaka 2)

4. Lau e sētesí ke mahino pea tali mei ai e fehu'i ko ení. (maaka 1)
Sētesí : 'Oku uesia ngofua 'a e to'u tupú 'e he faito'o konatapū.
Ko e hā e **tu'unga fakakalama** 'o e ngofuá?

P.11

V.3

VAHE FĀ:**FETU'UTAKI****(MAAKA 15)****Konga 'Uluaki:****Founga Fetu'utaki****(Maaka 10)**

Vakai'i lelei e ngaahi founga fetu'utaki ko eni 'oku hā atu he fakatātā 'i laló pea tali mei ai e ngaahi fehu'i 1 - 6.

1. Fakamatala'i mahino ha founga 'oku tokoni ai e fakatātā fika 1 ki he ako 'a e fānaū.

(maaka 2)

P.12

2	

2. Ko e hā e **faikehekehe** 'o e ma'u'anga fakamatala fika **2** mo e fika **5**? (maaka 1)

3. Ka hoko ha fakatokanga sunami, ko fē 'a e **ma'u'anga fakamatala lelei taha mo fe'unga** ki he kakai 'o e fonuá ke nau ngāue'akí? (maaka 1)

4. Ko fē he ngaahi ma'u'anga fakamatala ko ená te ne **lava ke hiki tatau ha fa'ahinga polokalama** 'o tatau pē 'i he leá mo e 'atá? (maaka 1)

5. **Fakamatala** ki ha **faikehekehe** 'o e ngaahi founa fetu'utaki he ngaahi 'ahó ni 'o fakatatau ki he kuohili. (maaka 2)

6. **Laaulea** ki ha **ngaahi palopalema fakasōsiale** 'oku hoko 'i Tongá ni, tupu mei he ngāue hala'aki e ngaahi me'a ngāue fika 1. (maaka 3)

Konga Ua :**Tali Nounou****(Maaka 5)**

Tali kotoa ‘a e ngaahi fehu‘i ko eni ‘o ngāue‘aki e ngaahi ‘ilo na‘á ke ako ‘i loki ako he ta‘u ní.

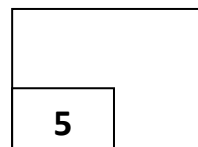
1. **Ko hai e fa‘ahinga kakai ‘e fe‘unga** taha kiate kinautolu hono ngāue‘aki e letioó ‘i he‘enau ngāue faka‘ahó? (maaka 1)

2. **Tohi mai ha feitu‘u pe ngāue‘anga**, ‘e fe‘unga taha ai hono ngāue‘aki e “niusiletá” pe ko e ngaahi tohi ‘okú ne tufaki ha ngaahi ongoongo ki ha kakaí. (maaka 1)

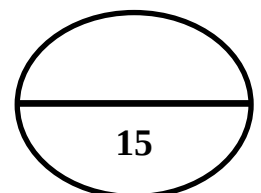
3. Ko e hā e **fa‘ahinga fakamatala** ‘oku lava ke tuku atu ‘i ha nusipepa pe ko ha makasini fakata‘u? (maaka 1)

4. **Fakamatala** ki he **ngaahi ola lelei** hono ngāue‘aki ‘o e ‘initaneti ‘i he‘etau nofo he sōsaieti. (maaka 2)

P.14

V.4

**VAHE NIMA :
(MAAKA 15)**

FAKAMATALA'I HA FA'AHINGA ME'A

Konga 'Uluaki :

Kalama & Fakamatala

(Maaka 7)

Tohi mai e Tu'unga Fakakalama 'o e ngaahi lea 'oku laine'i atu he palakalafi ko eni he feitu'u 'oku faka'atā atu he Kolomu Tali.

(1) Neongo 'oku hāhāmolofoia ke fa'u ha pepa 'i he lea faka-Tongá, ka 'i he (2) ngaahi pepa fakaako kuo fa'ú, kuo nau (3) tā-e-'uluafi mo kini e hala ki (4) hono fa'u ha'atau lea fakaako. Na'e ngāue'aki e (5) leá ko e me'a ngāue ke fai hano paotoloaki telia (6) na'a (7) mole.

KOLOMU TALI

1. _____	(maaka 1)
2. _____	(maaka 1)
3. _____	(maaka 1)
4. _____	(maaka 1)
5. _____	(maaka 1)
6. _____	(maaka 1)
7. _____	(maaka 1)

Konga Ua:**Tali Loloa****(Maaka 8)***Tali kotoa 'a e ngaahi fehu'i ko eni.***1. Lau ke mahino 'a e sētesi pea tali mei ai e ongo fehu'i 'oku 'oatú.**Sētesi : Na'á (1)mo lea pē (2)mo tangi he omi (3)mo e leká.

- a) **Fakafaikehekehe'i** 'a e **"mo"** he sētesi 'i 'olungá 'o tefito 'i honau ngaahi tu'unga fakakalamá. (maaka 3)

1. _____

2. _____

3. _____

- e) **Fakamatala** ki he me'a 'okú ne **pule'i e tu'unga fakakalama** 'o ha fo'i lea 'i ha sētesi. (maaka 2)

- f) **Fakamatala'i** e kehekehe 'i he tu'unga fakakalama 'o e ongo leá ni pea 'omai mo ha sētesi 'o sīpinga'aki ke poupou ki ho'o talí.

Ongo lea : pē, pe

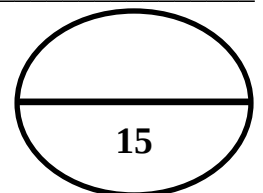
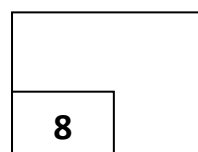
Fakamatala (maaka 3)

pē: _____

sīpinga: _____

pe: _____

sīpinga: _____

VAHE ONO :**TA'ANGA****(MAAKA 10)****Konga 'Uluaki :****Ta'anga****(Maaka 5)**

Lau 'a e kupu 'o e ta'anga ko ení ke mahino. Ngāue'aki e ngaahi 'ilo na'á ke ako 'i loki akó ke tali 'aki e ngaahi fehu'i 'oku 'oatú.

SEI 'O FAFINE**Fanguna** e huni he tahi uhú

Si'ono matala ne anga malū

'I he **inumia** 'a e hahau

'O ka touliki ha pō malū

Ue'i e loto kei takatu'ú

Ke toli **fungani** ha'ane teú.**(Fatu 'a Kuini Sālote Tupou III)****NGAAHI FEHU'I**

1. **Ko hai** e **punake** 'oku 'a'ana e kupu'i Ta'anga 'i 'olungá. (maaka 1)

2. **Tohi mai** e '**uhinga** 'o e ngaahi fo'i lea ko ení 'o fakatatau ki he'ene 'asi he ta'angá.
 - a) Fanguna : _____ (maaka 1)
 - e) inumia : _____ (maaka 1)
 - f) fungani : _____ (maaka 1)
3. Tohi mai ha **taukeyi fakapunake** 'e taha 'oku ngāue'aki he kupu 'o e ta'anga 'i 'olunga. (maaka 1)

VAHE FITU:**TALANOA FAKATĀTĀ****(MAAKA 12)****Konga ‘Uluaki:****Talanoa Fakatātā 1****(Maaka 6)**

Lau ke mahino ‘a e ki‘i talanoa fakatātā ko eni ke tali mei ai e ngaahi fehu‘i 1 - 4.

KO E KETÉ MO E NGAHI KUPÚ

Ko e kuonga mu‘á, tokua na‘e taki taha ma‘ana ‘a e ngaahi kupú, ‘oku lau na‘a nau kamata **lāunga ki he keté ‘i he‘ene nofo fakapikopikó**, ka nau ngangau he tauhi ki aí. Ko ia na‘a nau alea ke tuku ‘enau ngāue ki aí.

Nima: “E ‘ikai te u toe ala ki he huó.”

5 Va‘e : “E ‘ikai te u toe ‘alu ki he ngoué.”

Nifo : “Tangi mo‘oni! ‘e ‘ikai te u toe lamu ha me‘a.”

Ne ‘ikai fuloa enau fai peheé kuo kamata ongo‘i ‘e he ngaahi kupú ‘oku nau vaivaia. Na‘e ‘ikai fa‘a tu‘u ‘a va‘e, pe ala ‘a nima, pea **na‘e tutue ‘a e sinó kátoa**. Pea ta‘e ngāue mo ta‘e ‘aonga ‘a kete, ka ‘oku ‘i ai hono lakanga: pea **10** neongo ‘oku falala ia kiate kinautolu, ka ‘e ‘ikai te nau fa‘a tu‘u ta‘e te ne kau ai, pea kapau te nau **fetokoni‘aki** ‘o taki taha ngāue‘i hono lakanga pea ‘e toki tu‘umālie kotoa pē.

(Ohi mei he Ngaahi Fepale ‘a ‘Īsopé, peesi 29)

NGAAHI FEHU‘I

1. Ko e hā ‘a e **ma‘u‘anga fakamatala** na‘e to‘o mei ai ‘a e talanoá ni? (maaka 1)

 2. Tohi mai ha **palōvepi** ‘e tonu hono ‘uhingá ki he lāunga ‘a e ngaahi kupú ki he keté ‘oku hā he laine 2 ‘o e talanoa fakatātaá. (maaka 1)

 3. ‘I he palakalafi fakamuimuí, ‘oku ‘i ai e konga lea ko eni: **“pea na‘e tutue ‘a e sinó kátoa.”** (laine 8-9) (maaka 1)
- ❖ Tohi mai e fo‘i **palōvepi** tonu taha ‘e ‘uhinga tatau mo e konga leá ni.

[illegible]

Konga Ua:**Talanoa Fakatātā 2****(Maaka 6)**

Ngāue'aki 'a e ki'i talanoa fakatātā ko ení ke tali mei ai e ngaahi fehu'i 1 - 4.

Kaveinga: _____

Ko e 'aho 'e taha 'i he fa'ahi ta'u momokó, na'e totolo atu ha he'e, 'o ne mamata ki ha lō, 'okú ne tauaki ha koane kuó ne (1) **tokonaki** 'i he māfaná na'a popo.

Kuo mei mate eni 'a e he'é 'i he fiekaia, peá ne kole ki he loó;

5 He'e : 'Omai mu'a ha'aku me'i koane.

Lō : Ko e hā 'au na'e fai 'i he māfaná?

He'e : 'Ā! Na'e 'ikai te u fakapikopiko: ka na'ā ku hiva ma'u pē ke 'osi 'a e māfaná.

Pea toki pehē ange 'e he loó 'o ne tāpuni 'a hono (2) **feleokó** mo ne pehē;

10 Lō : Na'ā ke hiva koā ke 'osi 'a e māfaná, pe 'i me'e ā ke 'osi 'a e momokó!

(Ohi mei he Ngaahi Fepale 'a 'Īsopé, peesi 7)

NGAAHI FEHU'I

1. Tohi ha ki'i kaveinga 'e fe'unga taha mo e talanoa fakatātaá. (maaka 1)

2. **Tohi mai** 'a e '**uhinga** 'o e ongo lea Tonga ko ení mei he Talanoa Fakatātaá 2.

a) tokonaki (laine 2) (maaka 1)

e) feleoko (laine 9)

(maaka 1)

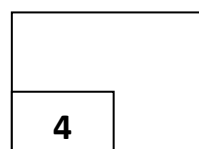
3. Fakamatala'i ha 'ulungaanga 'o e loó 'okú ke sai'ia ai pea 'omi hono 'uhingá.

(maaka 2)

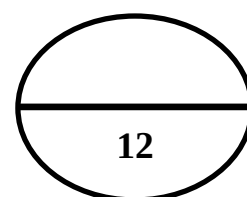
4. Tohi ha akonaki na'á ke ako mei he talanoá.

(maaka 1)

P.22

V.7

FIKA SIVI									

LEA FAKA-TONGA

2020

(KI HE TOKO TAHA MAAKA SIVI' PĒ)

VAHE	MAAKA	MAAKA FAKALELEI	KĀTOA
‘ULUAKI FAKAKIKIHI			20
UA FA‘U TALANOA			15
TOLU LAAULEA			13
FĀ FETU‘UTAKI			15
NIMA FAKAMATALA HA FA‘AHINGA ME‘A.			15
ONO TA‘ANGA			10
FITU TALANOA FAKATĀTĀ			12
MAAKA FAKAKĀTOA			100